

ČIGOZI OBIOMA

RIBARI

Preveo
Marko Mladenović

■ Laguna ■

Naslov originala

Chigozie Obioma
THE FISHERMEN

Copyright © 2015 Chigozie Obioma

Translation copyright © 2016 za srpsko izdanje, LAGUNA

By Agreement with Pontas Literary & Film Agency

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

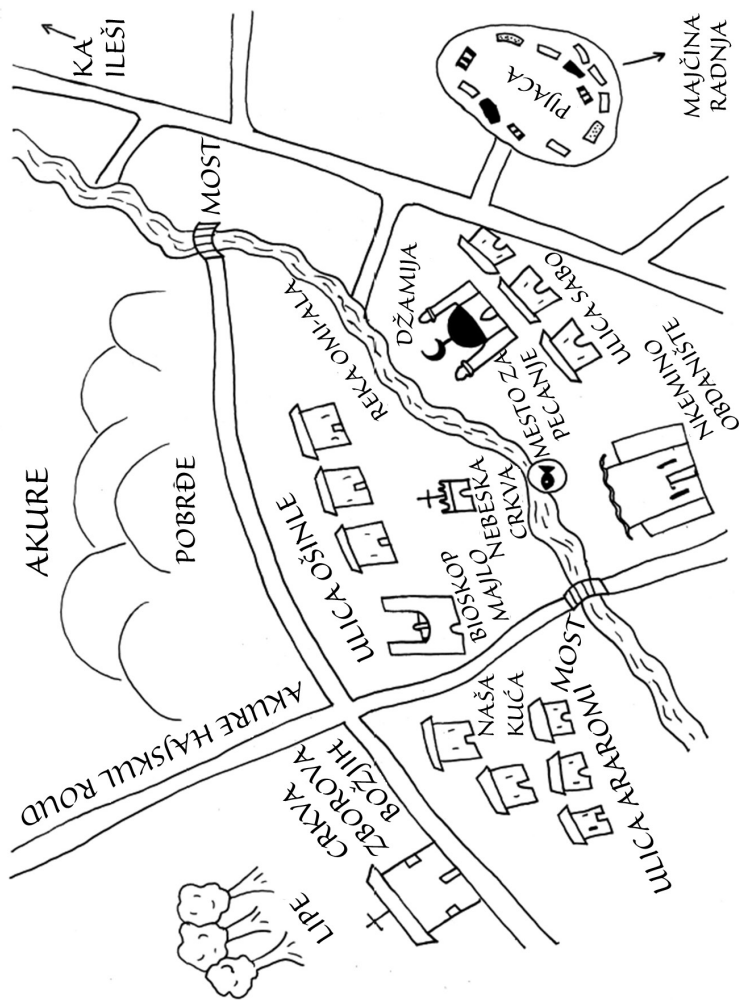
U čast mojoj braći (i sestrama), „bataljonu“.

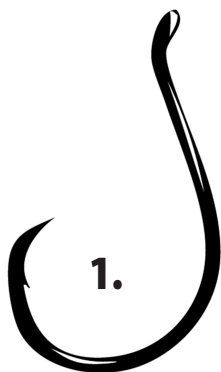
Koraci jednog čoveka ne mogu napraviti stampedo.

IGBOANSKA POSLOVICA

*Ludak je ušao na silu u našu kuću
Oskrnvio je naše sveto tlo
Tvrdeći da postoji samo jedna istina o svemiru
I gvožđem podjarmio naše prvosveštenike
Ah, da, decu,
Koja su hodila po grobovima naših predaka
Obuzeće ludilo.
Izrašće im očnjaci guštera
Proždraće jedna drugu pred našim očima
A prema drevnoj zapovesti
Zabranjeno je sprečiti ih!*

MAZISI KUNENE

RIBARI

Mi smo bili ribari: moja braća i ja smo postali ribari u januaru 1996. nakon što nam se otac odselio iz Akurea, grada na zapadu Nigerije, gde smo živeli zajedno čitavog života. Njegov poslodavac, Centralna banka Nigerije, premestio ga je u ogranak u Joli – gradu više od hiljadu kamiljih kilometara severno od Akurea – u prvoj nedelji novembra prethodne godine. Sećam se večeri kada se otac vratio kući s rešenjem o premeštaju; bio je petak. Od tog petka pa do kraja subote, otac i majka su se dogovarali šapatom kao sveštenici u hramovima. U nedelju ujutru, kada se pojavila, majka je bila drugo biće. Poprimila je hod pokislog miša i odvrćala pogled dok je išla po kući. Toga dana nije išla u crkvu, već je ostala kod kuće, gde je prala i peglala gomilu očeve odeće s nepristupačno sumornim izrazom na licu. Ni ona ni on nisu rekli ni reč braći i meni, a mi ništa nismo pitali. Braća

– Ikena, Bodža, Obembe – i ja već smo znali da dve komore našeg doma – naš otac i naša majka – katkada drže nešto u sebi kao što komore srca zadržavaju krv, i da možemo poplaviti kuću budemo li ih bocnuli. Zato smo, u takvim trenucima, izbegavali televizor na polici sa osam pregrada u dnevnoj sobi. Sedeli smo u svojim sobama i učili, ili se pravili da učimo. Bili smo zabrinuti, ali nismo zapitkivali. Dok smo bili tamo, isturali smo antene da priberemo od okolnosti sve što možemo.

Do sutona u nedelju, iz majčinog monologa počese da ispadaju trunčice informacija, kao što pero po pero otpada s ptice bujnog perja: „Kakav je to posao koji odvaja čoveka od sinova koji rastu i koje treba odgajati? Čak i da sam se rodila sa sedam ruku, kako bih mogla da se sama brinem o ovoj deci?“

Iako ta grozničava pitanja nisu bila upućena nikome posebnom, svakako su bila namenjena očevim ušima. On je sedeo sâm u fotelji u dnevnoj sobi, lica prekrivenog njegovim omiljenim novinama, *Gardijanom*,* delom čitajući a delom slušajući majku. I premda je čuo sve što ona govori, otac se uvek pravio da ne čuje reči koje nisu upućene neposredno njemu, one koje je često zvao „kukavičkim rečima“. Samo bi nastavio da čita, povremeno prekidajući da naglas prekori ili pohvali nešto što je video u novinama – „Da ima iole pravde na ovom svetu, Abaču** bi njegova veštica od žene

* Nigerijski dnevni list, po mnogima najuglednije nigerijske novine. (Prim. prev.)

** *Sani Abacha* (1943–1998) – nigerijski vojni general i političar koji je de fakto obavljao dužnost predsednika Nigerije od 1993. do 1998. Njegov režim je u više navrata optuživan za korupciju i kršenje ljudskih prava. (Prim. prev.)

uskoro trebalo da oplakuje.“ „Čoveče, Fela* je bog! Neverovatno!“ „Ruben Abati** treba da dobije nogu!“ – bilo šta, samo da bi stvorio utisak da su majčina jadikovanja uzaludna; cmizdrenje na koje niko ne obraća pažnju.

Pre nego što smo zaspali te noći, Ikena, koji je imao nepunih petnaest godina i u koga smo se uzdali da nam tumači većinu stvari, ukazao je da je otac dobio premeštaj. Bodža, godinu dana mlađi od njega, koji je smatrao da nije pametno ako se stekne utisak da on nema pojma o situaciji, reče da otac sigurno putuje u inostranstvo u neki „zapadni svet“, baš kao što smo se neretko pribojavali da će se jednog dana obistinuti. Obembe, koji je, s jedanaest godina, bio dve godine stariji od mene, nije imao mišljenje. Nisam ni ja. Ali nismo morali još dugo da čekamo.

Odgovor je usledio sutradan ujutru kada se otac iznenada pojavio u sobi koju sam delio sa Obembeom. Na sebi je imao smeđu majicu s kratkim rukavima. On stavi naočare na sto, zatraživši tako da obratimo pažnju. „Od danas ću početi da živim u Joli, i neću da zadajete majci nikakve muke.“ Dok je to govorio krivilo mu se lice, onako kako mu se krivilo kad god je hteo da nam utera strah u kosti. Govorio je polako, dublje i glasnije nego inače, a svaka reč se zakucavala dvadeset centimetara duboko u grede naših glava. Tako bi nas, ako bismo ipak odlučili da ga ne poslušamo, naveo da se u celosti setimo tačnog trenutka kada nam je izdao naredbu prosto rekavši „Rekao sam vam“.

* *Fela Kuti (Olufela Olusegun Oludotun Ransome, 1938–1997)* – nigerijski muzičar, pionir muzičkog pravca afrobeat, borac za ljudska prava i politički nekonformista. (Prim. prev.)

** *Reuben Abati (1965)* – nigerijski novinar, u to vreme kolumnista, a kasnije specijalni savetnik za medije i publicitet nigerijskog predsednika Gudlaka Džonatana. (Prim. prev.)

„Redovno ću je zvati, i budem li čuo za bilo kakve neprijatnosti“ – on podiže kažiprst da potkrepi to što govori – „hoću reći, za bilo kakva nevaljalstva, sledi vam Kazna.“

Reč „Kazna“ – kojom je naglašavao neko upozorenje ili isticao najavu odmazde za neko ogrešenje – izgovorio je tako silovito da mu iskočiše vene na obe strane lica. Ta reč, kada bi je izrekao, često je upotpunjavala poruku. On izvadi dve novčanice od dvadeset naira iz džepa i stavi ih na naš pisaci sto.

„Za obojicu“, reče, pa izađe iz sobe.

Obembe i ja smo još sedeli na postelji i pokušavali da shvatimo sve to kada začusmo majku ispred kuće kako mu govori glasno kao da je već dobrano odmakao.

„Eme, ne zaboravi da ovde imaš sinove koji rastu“, reče ona. „Govorim ti, oh.“

Majka je još govorila kada otac upali svoj pežo 504. Na njegov zvuk, Obembe i ja pohitasmo iz sobe, ali otac je već prolazio kroz kapiju. Otišao je.

Kad god se setim naše priče, toga kako će to jutro označiti kraj našeg zajedničkog života, kraj života svih nas kao porodice kakva smo oduvek bili, poželim – čak i ove dve decenije kasnije – da on nije otišao, da uopšte nije dobio ono rešenje o premeštaju. Pre nego što je to rešenje stiglo, sve je bilo kako treba: otac je svakog jutra išao na posao, a majka, koja je na pijaci držala radnju sa svežom hranom, vodila je računa o moja četiri brata, mojoj sestri i meni, koji sam, poput dece većine porodica u Akureu, pohađao školu. Sve je išlo svojim prirodnim tokom. Nismo mnogo razmišljali o minulim događajima. Vreme tada nije značilo ništa. U sušnim sezonama dani su nastupali sa oblacima što vise na nebu ispunjeni šoljama prašine, a sunce je trajalo do u noć. Za vreme kišnih sezona, kada je kiša padala u pljuskovima šest meseci bez prestanka, podrhtavajući od grčevitih

oluja s grmljavinom, bilo je kao da neka ruka crta mutne slike na nebu. Kako se sve držalo tog poznatog i ustrojenog obrasca, nijedan dan nije bio vredan pamćenja. Važne su bile samo sadašnjost i dogledna budućnost. Njihovi nagoveštaji su uglavnom stizali nalik vozu s lokomotivom koji ide šinama nade, s crnim ugljem u srcu, i trubi glasno kao slon. Ponekad su ti nagoveštaji stizali posredstvom snova ili uzleta mašte što ti šapću u glavi – *Biću pilot, ili predsednik Nigerije, bogataš, imaću helikoptere* – jer budućnost je bila ono što napravimo od nje. Bila je prazno platno na kome se sve može zamisliti. Ali očeva selidba u Jolu poremetila je ravnotežu: vreme, sezone i prošlost postali su važni, a mi smo počeli da žudimo i čeznemo za njima više nego za sadašnjošću i budućnošću.

Od tog jutra on je počeo da živi u Joli. Zeleni stoni telefon, koji je dotada mahom služio za primanje poziva od gospodina Bajoa, očevo drugo iz detinjstva koji je živio u Kanadi, postao je jedini način da dođemo do njega. Majka je uznemireno čekala njegove pozive i obeležavala dane kada je on telefonirao na kalendaru u svojoj sobi. Kad god bi otac propustio neki dan u rasporedu, a majka iscrpla strpljenje čekajući, obično i do ponoći, ona bi razvezala čvor na porubu *rape*,* izvadila zgužvanu cedulju na kojoj je naškrabala njegov broj telefona, i okretala ga unedogled dok se on ne bi javio. Ukoliko je otac još bio budan, mi bismo se sjatili oko nje da mu čujemo glas i saletali je da ga pritisne da nas povede sa sobom u novi grad. Ali otac je uporno odbijao. Jola je, stalno je ponavljao, nestabilan grad sa istorijom čestog

* Engl.: *wrappa (wrapper)* – suknja koja se obmotava oko tela. (Prim. prev.)

masovnog nasilja, pogotovo protiv ljudi našeg plemena – Igbo.* Nastavili smo da navaljujemo dok nisu izbili krvavi verski neredi u martu 1996. Kada se konačno javio na telefon, otac nam je prepričao – uz zvuke sporadične pucnjave koji su se čuli u pozadini – kako je za dlaku izbegao smrt kada su izgrednici napali njegovu četvrt i kako je čitava jedna porodica iskasapljena u kući preko puta njegove. „Dečicu su poklali kao kokoške!“, reče on, značajno naglasivši reč „dečicu“, tako da se niko razuman više ne bi usudio da mu pome- ne selidbu, i to je bilo to.

Otac je uobičajio da nas posećuje svakog drugog vikenda, svojim pežoom 504, prašnjavim, iznuren od petnaestočasovne vožnje. Radovali smo se tim subotama kada bi njegov auto zatrubio na kapiji, i žurili smo da je otvorimo, svi nestrpljivi da vidimo kakvu nam je grickalicu ili poklon doneo ovoga puta. Zatim, kada smo se polako navikli da ga viđamo na svakih nekoliko nedelja, stvari su se promenile. Njegov mamutski stas, koji je nalagao pristojnost i mir, postepeno se smanjivao dok nije postao kao zrno graška. Njegova ustanovljena rutina stalozenosti, poslušnosti, učenja i obaveznog popodnevnog odmora – odavno obrazac našeg svakodnevnog života – polagano je izgubila vlast nad nama. Na njegove svevideće oči, za koje smo verovali da mogu da uoče čak i naš najmanji prestup u potaji, namakla se koprena. Početkom trećeg meseca, njegova duga ruka, koja je često vitlala bičem, sredstvom upozorenja, slomila se kao umorna grana drveta. Tada smo se otrgli.

Odložili smo udžbenike i krenuli da istražujemo sveto tlo izvan međa onoga na koje smo navikli. Osmelili smo

* Igboanci – jedan od najvećih naroda u Africi. Igboanci većinom žive u jugoistočnoj Nigeriji, gde sačinjavaju 18% stanovništva. (Prim. prev.)

se da odemo na gradsko fudbalsko igralište, gde je većina dečaka iz naše ulice svakog popodneva igrala fudbal. Ali ti dečaci su bili čopor vukova; nisu nas dočekali s dobrodošlicom. Mada nismo poznavali nikoga od njih osim jednog, Kajodea, koji je živio nekoliko ulica od nas, ti dečaci su znali našu porodicu i nas do imena naših roditelja, i neprestano su nam se rugali i svakodnevno nas šibali usmenim bičevima. Uprkos tome što je Ikena neverovatno vešto driblao, a Obembe čudesno dobro branio, žigosali su nas kao „amateere“. Pored toga, često su se šalili da je naš otac, „gospodin Agvu“, bogataš koji radi u Centralnoj banci Nigerije, a da smo mi povlašćena deca. Ocu su nadenuli neobičan nadimak: Baba Onile, po glavnom liku iz jedne popularne jorubanske* sapunice, koji ima šest žena i dvadeset jedno dete. Otud je svrha tog imena bila da ismeva oca, čija je želja da ima mnogo dece postala legenda u četvrti. Bio je to ujedno i jorubanski naziv za bogomoljku, ružnog zelenog insekta tvrdog spoljnog skeleta. Nismo mogli da trpimo takve uvrede. Ikena ih je, budući da smo bili brojčano slabiji i da ne bismo dobili tuču protiv njih, uvek iznova molio po običaju hrišćanske dece da se uzdrže od vređanja naših roditelja, koji im ništa nisu skrivili. Oni su ipak nastavili, do jedne večeri kada je Ikena, pobeševši na pomen nadimka, udario glavom jednog dečaka. Istog trena, dečak šutnu Ikenu u stomak i porva se s njim. Nakratko su njihova stopala crtala nepravilan krug po igralištu pokrivenom peskom dok su se oni vrteli zajedno. Ali na kraju dečak baci Ikenu i prosu mu šaku zemlje na lice. Ostala deca zaklicaše i digoše dečaka uvis, dok su se njihovi

* Jorubanski – jezik naroda Joruba, najveće etničke grupe u Nigeriji, koja sačinjava oko 21% ukupnog stanovništva te zemlje. (Prim. prev.)

glasovi pobedonosno slivali sve zajedno sa zviždanjem i *ua, ua*. Te večeri otišli smo kući osećajući se poraženo, i nika-da se više nismo vratili tamo.

Posle te tuče postalo nam je mrsko da idemo napolje. Na moj predlog, zamolili smo majku da nagovori oca da nam vrati konzolu na kojoj smo igrali *Mortal kombat*, koju nam je on oduzeo i sakrio prethodne godine nakon što je Bodža – koji je inače bio prvi po uspehu u svom odeljenju – došao kući sa izveštajem na kojem je crvenim mastilom bilo nažvrljano 24. i upozorenje *Verovatno će ponavljati*. Ni Ikena nije prošao ništa bolje; on je bio šesnaesti od četrdesetoro, a izveštaj je stigao s pismom koje je ocu lično uputila njego-va nastavnica gospođa Buki. Otac ga je pročitao u takvom nastupu besa da su se čule samo reči „Za boga miloga! Za boga miloga!“, koje je ponavljao kao pripev. Zapleniče nam igre i zauvek nam ukinuti trenutke u kojima smo se neretko vrteli ukруг od uzbuđenja, vrišteći i urlajući kada bi nevidljivi komentator u igri naredio: „Dokrajči ga“, a pobednič-ki duh zadao ozbiljne udarce savladanom duhu, ili tako što bi ga šutnuo nebu pod oblake, ili tako što bi ga prepolovio u grotesknom rasprskavanju kostiju i krvi. Ekran bi zatim zabrujao, a na njemu bi plamenim strobo-slovima pisalo „fatalnost“. Jednom je Obembe – usred velike nužde – istr-čao iz toaleta samo da bi nam se pridružio i viknuo: „Ovo je fatalno!“, s američkim naglaskom koji je oponašao glas komentatora iz konzole. Majka će ga kasnije kazniti kada bude otkrila da je nehotice ispustio nešto izmeta na tepih.

Osujećeni, ponovo smo pokušali da pronademo neku fizičku aktivnost kojom ćemo ispuniti sate posle škole sada kad nas ne ometaju očeva stroga pravila. I tako okupismo drugare iz komšiluka da igramo fudbal na poljančetu iza našeg imanja. Dovedi smo Kajodea, jedinog dečaka koga smo

poznavali iz čopora vukova s kojim smo igrali na gradskom fudbalskom terenu. On je imao androgino lice i večito blag osmeh. Priključili su nam se i Igbafe, naš komšija, i njegov brat od tetke, Tobi – nagluv dečak koji je naprezao glasne žice samo da bi te pitao *Džo, kini o nso?* – Izvini, šta si rekao? Tobi je imao velike uši, koje kao da nisu bile deo njegovog tela. Uopšte se nije vređao – možda zato što katkada nije čuo, jer često smo to govorili šapatom – kada smo ga zvali *Eleti Ehor* – Onaj Sa Zečjim Ušima. Trčali bismo uzduž i popreko po tom igralištu, u jeftinim fudbalskim dresovima i majicama s kratkim rukavima na kojima smo štampanim slovima napisali svoje fudbalske nadimke. Igrali smo kao pomamljeni, često šaljući loptu iz voleja u obližnje kuće, i upuštali se u nespretne pokušaje da je povratimo. Više puta smo stizali na neka od tih mesta taman da prisustvujemo trenutku kad komšije buše loptu, ne obazirući se na naše molbe da je vrate, pošto je lopta ili udarila nekoga ili nešto uništila. Jednom je lopta preletela preko komšijske ograde, udarila jednog invalida u glavu i preturila ga sa stolice. Drugi put je razbila stakleni prozor.

Svaki put kada bi oni uništili loptu, mi smo prilagali novac i kupovali novu – svi osim Kajodea, koji, budući da je poticao iz rasprostranjenog gradskog sloja puke sirotinje, nije mogao da priušti ni kobo.* Često je nosio izlizane, pocepane šortseve i živio sa ostarelim roditeljima, duhovnim poglavarima male Apostolske crkve Hristove, u nedovršenoj dvospratnici odmah kada se zađe za krivinu puta ka našoj školi. Pošto nije mogao da doprinese, on se molio za svaku loptu, tražeći

* Bronzani novčić i novčana jedinica Nigerije, stoti deo naire. (Prim. prev.)

od Boga da nam pomogne da je zadržimo mnogo duže tako što će je sprečiti da prelazi granice poljančeta.

Jednog dana smo kupili novu odličnu belu loptu sa oznakom Olimpijskih igara u Atlanti 1996. Nakon što se Kajode pomolio, mi zaigrasmo, ali nismo igrali ni sat vremena kada Bodža šutnu loptu, a ona odlete u ograđeno imanje jednog lekara. Lopta bučno razbi jedan od prozora na raskošnoj kući, poslavši dva usnula goluba na krovu u mahnuti let. Čekali smo nešto dalje kako bismo imali dovoljno prostora za beg bude li neko krenuo u poteru. Nakon dužeg vremena, Ikena i Bodža pođoše prema kući dok je Kajode klečao i molio Boga da se umeša. Kada izaslanici stigoše do imanja, lekar pojuri, kao da ih je već čekao, a mi svi zbrisasmo glavom bez obzira. Znali smo, kada smo se te večeri vratili kući, zadihani i znojavi, da nam je dosta fudbala.

Ribari smo postali sledeće nedelje kada se Ikena vratio kući iz škole, a iz njega provalila nova zamisao. Bilo je to krajem januara pošto se sećam da smo Bodžin petnaesti rođendan, koji je bio 18. januara 1996, proslavili kod kuće uz domaću tortu i sokove koji su zamenili večeru. Njegovi rođendani su označavali „starosni mat mesec“, razdoblje od jednog meseca u kojem je on privremeno imao isto godina koliko i Ikena, koji se rodio 10. februara, godinu dana pre njega. Ikeni je o zadovoljstvima pecanja pričao njegov drug iz odeljenja Solomon. Ikena je opisao kako je Solomon za tu razonodu rekao da je uzbudljiv doživljaj a pritom i zahvalan jer nešto ribe može da se proda i pomalo i zaradi. Ikena se još više zagrejao pošto je ideja oživela mogućnost vaskrsavanja Jojodona, ribe nad ribama. Akvarijum, koji je nekada stajao

pored televizora, bio je dom natprirodno lepog simfisodona* koji je bio kolonija boja – smeđe, ljubičaste i skerletne, pa čak i bledozelene. Otac ga je krstio Jojodon nakon što je Obembe izneo slično ime dok je pokušavao da izgovori „simfisodon“: ime riblje vrste. Otac je odneo akvarijum nakon što su Ikena i Bodža, u milosrdnom pohodu da izbave ribu iz „prljave vode“, odstranili tu vodu i zamenili je čistom pijaćom vodom. Oni će se kasnije vratiti i primetiti da riba ne može više da se podigne s dna od blistavih kamenčića i korala.

Kada je Solomon ispričao Ikeni o pecanju, naš brat se zakleo da će uloviti novog Jojodona. Sutradan je otišao s Bodžom kod Solomona i vratio se bulazneći o *ovoj* ribi i *onoj* ribi. Kupili su dva štapa za pecanje negde gde im je Solomon pokazao. Ikena ih je stavio na sto u njihovoj sobi i objašnjavao kako se koriste. Štapovi za pecanje su bili dugi i drveni s najlonom pričvršćenim na vrhu. Najloni su na krajevima nosili gvozdene udice, i na te se udice, rekao je Ikena, stavljaju mamci – gliste, bubašvabe, mrvice hrane, bilo šta – kojima se riba privlači i hvata. Od sutradan, čitavih nedelju dana, oni su žurili svakog dana posle škole i šipčili dugom krivudavom stazom na reku Omi-Alu, na kraju četvrti, da pecaju, prolazeći iza našeg imanja preko jednog proplanaka koji je zaudarao u kišnoj sezoni i služio kao dom čoporu svinja. Išli su u društvu Solomona i drugih dečaka iz ulice, i vraćali se s konzervama punim ribe. Isprva nisu dozvoljavali Obembeu i meni da idemo s njima, iako su nas zagolicali kada smo videli sitne, raznobojne ribe koje su ulovili. Onda jednog dana Ikena reče Obembeu i meni: „Pođite s nama i napravićemo ribare od vas!“ – i mi pođosmo.

* *Symphysodon* – riba poreklom iz reke Amazon, poznatija kao diskus. (Prim. prev.)

Počeli smo da idemo na reku svakog dana posle škole u društvu ostale dece iz ulice, u povorci koju su predvodili Solomon, Ikena i Bodža. Njih trojica su često skrivali štapove za pecanje u krpama ili starima *rapama*. Mi ostali – Kajode, Igbafe, Tobi, Obembe i ja – nosili smo sve, od ranaca sa odećom za pecanje do najlonskih kesa s glistama i mrtvim bubašvabama koje smo koristili kao mamce, i praznih konzervi gde smo držali ribe i punoglavce koje uhvatimo. Zajedno smo pešaćili do reke, gacajući žbunovitim stazama nastanjenim mnoštvom bodljikave mrtve koprive koja nas je šibala po bosim nogama i ostavljala nam bolne bele izbočine na koži. Šibanje koje smo trpeli od koprive odgovaralo je neobičnom botaničkom nazivu za travu koja je preovlađivala na tom području, *esan*, što je jorubanska reč za odmazdu ili osvetu. Išli smo tom stazom u koloni, a kada bismo prošli tu travu, otrčali bismo do reke kao ludaci. Oni stariji među nama, Solomon, Ikena i Bodža, presvukli bi se u prljavu odeću za pecanje. Zatim bi prišli reci i držali štapove iznad vode tako da udice s mamcima nestanu u njoj. Ali iako su pecali kao ljudi od davnina koji poznaju reku od njene kolevke, uglavnom su žnjeli tek po nekoliko snjetaca* velikih kao dlan, ili ponekog mrkog bakalara, koga je bilo mnogo teže uloviti, i, retko, pokoju tilapiju.** Mi ostali smo samo skupljali punoglavce konzervama. Obožavao sam punoglavce, njihova klizava tela, preuveličane glave i to kako se činilo da su gotovo bezoblični, kao da su sićušne verzije kitova. I tako sam ih gledao sa strahopoštovanjem kako vise obešeni ispod površine vode, a prsti su mi crneli dok sam ih trljao jedan o drugi i pokušavao da skinem sivu ljuju

* Sitne ribe iz porodice *Osmeridae*. (Prim. prev.)

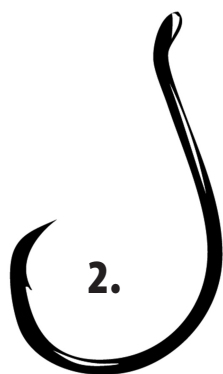
** *Tilapia* – vrsta tropske ribe iz porodice ciklida (*Cichlidae*). (Prim. prev.)

koja gleđoše kožu punoglavaca. Katkada smo skupljali koralne školjke ili prazne ljuštore odavno mrtvih zglavkara. Ulov su nam bili i zaobljeni puževi u obliku praiskonskih zavojnica, zubi neke životinje – za koje smo počeli da verujemo da pripadaju nekom prošlom dobu jer je Bodža vatreno tvrdio da se radi o zubima dinosaurusu i poneo jedan kući – delovi košuljice koju je kobra svukla na samoj obali reke, i sve drugo zanimljivo što bismo pronašli.

Samo smo jednom ulovili ribu koja je bila dovoljno velika za prodaju, i često se setim tog dana. Tu ribetinu, koja je bila veća od svega što smo ikada videli u Omi-Ali, izvukao je Solomon. Onda su Ikena i Solomon otišli na obližnju pijacu hrane, i vratili se na reku posle malo više od pola sata s petnaest naira. Braća i ja smo otišli kući sa šest naira, koje su bile naš deo od prodaje, beskrajno radosni. Otada smo počeli da pecamo odlučnije, i ostajali budni do duboko u noć da razgovaramo o doživljaju.

Pecali smo s velikim žarom, kao da se na obali reke svakodnevno okuplja verna publika da nas gleda i bodri. Nisu nam smetali miris vode pune paprati, krilati insekti koji su se skupljali u grudvicama po obalama svake večeri i odvratni prizor algi i lišća koji su obrazovali mapu namučenih država na suprotnoj rečnoj obali gde je kvrgavo drveće zaranjalo u vodu. Išli smo svakog bogovetnog dana sa zarđalim konzervama, mrtvim insektima i glistama koje se tope od vreline, obučeni uglavnom u rite i staru odeću. Jer, uprkos poteškoćama i mršavim naknadama za uloženi trud, pecanje nam je pričinjalo veliku radost.

Kada se danas osvrnem na to, kao što hvatam sebe da činim sve češće sada kada i sâm imam sinove, uviđam da su se naš život i naš svet promenili baš za vreme jednog od tih odlazaka na reku. Jer upravo je tamo vreme postalo važno, na toj reci gde smo postali ribari.

REKA

Omi-Ala je bila strašna reka: stanovnici grada Akurea odavno je behu napustili kao kada deca ostave majku. Ali nekada je ona bila čista reka, koja je snabdevala prve naseljenike ribom i svežom pijaćom vodom. Opasivala je Akure i zmijugala kroz njega uzduž i popreko. Poput mnogih takvih reka u Africi, za Omi-Alu se nekada verovalo da je bog; ljudi su je obožavali. Podizali su hramove u njeno ime i trudili se da privole Ijemodžu, * Ošu, ** sirene i druge duhove i bogove što obitavaju u vodama da se zauzmu za njih i pokažu im put. To se promenilo kada su došli kolonizatori iz Evrope i uveli Bibliju, koja je zatim otrgla pristalice Omi-Ale od reke,

* Ijemodža (Jemodža) – majka boginja iz jorubanske religije, pokroviteljka žena, naročito trudnica. (Prim. prev.)

** Naziv za božanstvo u jorubanskoj religiji, kao i za samu religiju, danas poznatiju kao santerija. (Prim. prev.)

a ljudi, sada većinom hrišćani, počeli da na nju gledaju kao na zlo mesto. Na ukaljanu kolevku.

Ona je postala izvor mračnih glasina. Jedna od njih bila je i ona da ljudi vrše raznorazne fetišističke obrede na njenim obalama. To su potkrepljivale priče o leševima, mrcinama i drugim obrednim predmetima koji su plutali na površini reke ili ležali na njenim obalama. Onda je početkom 1995. u reci pronađeno unakaženo telo jedne žene, raskomadano i izvađenih vitalnih organa. Kada su njeni ostaci otkriveni, gradsko veće je uvelo policijski čas od sumraka do svitanja, zabranivši odlaske na reku između šest uveče i šest ujutru, i reka je napuštena. Tokom niza godina gomilao se incident za incidentom, bacajući ljagu na povest reke i blateći njeno ime do te mere da je – s vremenom – i puki njen pomen izazivao prezir. Nije pomagalo ni to što se blizu nje nalazila jedna verska sekta na rđavom glasu u zemlji, poznata kao Nebeska crkva ili Crkva belih odora, čiji su vernici obožavali vodene duhove i šetali unaokolo bosu. Znali smo da će nas roditelji strogo kazniti budu li ikada doznali da idemo na reku. Pa ipak nismo o tome razmišljali sve dok nas jedna komšinica – ulična prodavačica koja je išla po gradu i izvikujući nudila pečeni kikiriki s poslužavnika na glavi – nije spazila na stazi ka reci i prijavila majci. To je bilo krajem februara, a mi smo pecali već skoro šest nedelja. Toga dana Solomon je upecao jednu veliku ribu. Mi skočismo čim je videsmo kako se koprca na udici s koje kaplje voda i zapevasmo ribarsku pesmu, koju je smislio Solomon. Nju smo uvek pevali u vrhunskim trenucima, kao kada ribi predstoji neposredna smrt.

Pesma je bila varijacija poznatog napeva koji izvodi preljubnička žena pastora Išavurua, glavnog lika iz najpopularnije hrišćanske sapunice u Akureu u to vreme, *Najveće moći*, kada je pozovu da se vrati u crkvu nakon što su je izopštili

zbog greha koji je počinila. Premda se toga dosetio Solomon, većina predloga od kojih su naposljetku nastali stihovi potekla je od gotovo svakog od nas. Bodža je predložio, na primjer, da stavimo „ribari te uhvatiše“ umesto „mi te uhvatismo“. Njeno svedočanstvo božjoj sposobnosti da je odbrani od đavolovih snažnih iskušenja zamenili smo svojom sposobnošću da čvrsto držimo ribu kada je ulovimo i ne damo joj da umakne. Toliko smo uživali u toj pesmi da smo je ponekad pevušili kod kuće ili u školi.

*Bi otivu o ki o Džo,
ki o dža,*

Igraj koliko hoćeš,
bori se do mile volje.

*Ati mu o,
o male lo mo.*

Uhvatili smo te,
ne možeš pobeći.

*Še bi ati mu o?
O male le lo mo o.*

Zar te nismo uhvatili?
Sigurno nećeš pobeći.

Ava, Apedža, ti mu o.

Mi, ribari, uhvatismo te.

*Ava, Apedža,
ti mu o, o ma le lo mo.*

Mi, ribari,
uhvatismo te, ne možeš
pobeći!

Nakon što je Solomon ulovio ribu one večeri, pevali smo toliko glasno da je jedan postariji čovek, sveštenik Nebeske crkve, došao na reku bosonog, koraka bešumnog kao u utvare. Kada bejasmo počeli da posećujemo reku i otkrili tu crkvu u svom domašaju, smesta smo je uključili u naše

pustolovine. Virili smo u vernike kroz otvorene prozore od mahagonija male crkvene dvorane sa čijih se zidova ljuštila plava boja i podražavali njihove besomučne radnje i plesove. Samo je Ikena smatrao da je to bezosećajno prema duhovnim običajima jedne verske zajednice. Ja sam bio najbliži stazi kojom je starac došao, i prvi koji ga je spazio. Bodža je bio na drugoj strani reke, i kada ugleda čoveka, on baci štap i pohita na obalu. Deo reke gde smo pecali bio je sakriven od ostatka ulice dugim potezima žbunja sa obe strane i voda se nije videla dok ne kreneš iz susedne ulice putem izrovanim kolotečinama i urezanim u šipražje. Kada je stupio na put i približio se, starac zastade, uočivši dve naše konzerve kako stoje u plitkim rupama koje smo iskopali rukama. On se zagleda dole da vidi šta je u konzervama, oko kojih su lebdele muve, pa odvrati pogled, vrteći glavom.

„Šta je ovo?“, upita na jorubanskom čiji mi je naglasak bio stran. „Zašto ste vikali kao gomila pijandura? Zar ne znate da je odmah s druge strane kuća božja?“ On uperi prst prema crkvi, okrenuvši se telom potpuno ka putu. „Zar nemate nimalo poštovanja prema Bogu, je li?“

Svi smo bili naučeni da je nevaspitano odgovarati na pitanje starije osobe koje ima za cilj da nas optuži, čak i ako možemo lako da damo odgovor. Stoga, umesto da odgovori, Solomon se izvini.

„Izvinjavamo se, baba“,* reče on, trljajući dlan o dlan. „Uzdržaćemo se od vikanja.“

„Šta pecate u ovim vodama?“, upita starac, ne obazirući se na Solomona i upirući prst u reku, čije vode već behu postale podloga sve tamnije sive boje. „Punoglavce, snjetce, šta? Zašto ne odete kući?“ Treptao je očima, prelazeći

* Učtiv naziv za starijeg čoveka. (Prim. prev.)

pogledom s jednog na drugog od nas. Igbafe se prigušeno nasmeja, ali Ikena ga strogo prekori promrmljavši „Idiote“ ispod glasa; prekasno.

„Misliš da je ovo smešno?“, reče starac, zureći u Igbafea. „E pa meni je žao vaših roditelja. Siguran sam da ne znaju da dolazite ovamo i zažaliće budu li ikada saznali. Zar niste čuli da je vlada zabranila ljudima da dolaze ovamo? Oh, ova nova pokolenja.“ On ponovo pogleda letimice svakog ponaosob začuđeno, a onda reče: „Otišli ili ne otišli, da više niste onako dizali glas. Jeste čuli?“

Razvučeno uzdahnuvši i odmahujući glavom, sveštenik se okrenu i ode. Mi prasnusmo u smeh, podsmevajući se beloj odori koja je lepršala na njegovom mršavom telu, zbog čega je ličio na dete u prevelikom kaputu. Smejali smo se bojažljivom čoveku koji ne može da podnese prizor riba i punoglavaca (pošto se zapiljio u ribe sa strahom u očima), i zamišljenom vonju iz njegovih usta (iako niko od nas nije bio toliko blizu da mu oseti dah).

„Ovaj čovek je isti kao Ija Olode, ona ludača za koju se govori da je još gora“, reče Kajode. Nosio je konzervu riba i punoglavaca i ona mu se sada nakrivi u ruci, pa je on pokri da se ne prolije. Curio mu je nos ali on kao da nije bio svestan toga, tako da mu je mlečnobela sluz visila tik ispod nozdrva. „Ona večito igra po gradu – uglavnom igra makosu.* Pre neki dan su je oterali s velikog bazara na otvorenom na Odža-Obi, pošto su rekli da je čučnula nasred pijace, odmah do šupe jednog mesara, i israla se.“

Na to se nasmejasm. Bodža se tresao dok se smeja, a onda, kao da je malaksao od smeha, on spusti ruke na kolena,

* Makosa – popularan kamerunski urbani muzički pravac, sa snažnim ritmovima na električnom basu i izraženim duvačima. (Prim. prev.)

zadihan. Još smo se smejali kada primetismo da je Ikena, koji nije izgovorio ni reči otkako nas je sveštenik prekinuo u pecanju, izronio iz vode nešto niže na obali gde je klonula *esan* trava ležala u reci. Kada se usredsredismo na njega, on je već raskopčavao mokri šorts. Posmatrali smo ga kako skida i natopljenu odeću za pecanje i počinje da se briše.

„Ike, šta to radiš?“, upita Solomon.

„Idem kući“, odgovori Ikena otresito kao da je nestrpljivo čekao da ga neko pita. „Hoću da idem da učim. Ja sam učenik, nisam ribar.“

„Odmah?“, reče Solomon. „Još je rano i imamo...“

Solomon ne završi rečenicu; razumeo je. Jer seme onoga što je Ikena sada počeo da ispoljava – nedostatak interesovanja za pecanje – bilo je posejano prethodne nedelje. Morali smo da ga nagovaramo da pođe s nama na reku tog dana. I tako, kada on reče: „Hoću da idem da učim. Ja sam učenik, nisam ribar“, niko ga nije više ispitivao. Bodža, Obembe i ja – ostavši bez izbora osim da krenemo s njim pošto nika-da nismo radili ništa što Ikena ne odobrava – takođe počesmo da se oblačimo za kuću. Obembe je pakovao štapove u izlizane *rape* koje smo ukrali iz jedne majčine stare kutije. Ja sakupih konzerve i plastičnu kesicu u kojoj su se preostale neupotrebljene gliste migoljile, borile i polako crkavale.

„Je l' stvarno svi idete?“, upita Kajode kada mi pođosmo za Ikenom, koji kao da nije bio raspoložen da nas čeka, nas, svoju braću.

„Zašto sada svi idete?“, upita Solomon. „Zbog sveštenika ili zbog onog dana kada ste sreli Abulua? Zar vas nisam molio da ne čekate? Zar vam nisam rekao da ga ne slušate? Zar vam nisam rekao da je on običan zli, sumanutu ludak?“

Ali niko od nas ne reče ni reč na to, niti se okrenusmo prema njemu. Samo produžismo, na čelu sa Ikenom, koji je

držao jedino crnu najlonsku kesu sa šortsom za pecanje. Štap za pecanje je ostavio na obali, ali Bodža ga je uzeo i nosio u sopstvenoj *rapi*.

„Pusti ih“, čuh kako Igbafe govori iza nas. „Ne trebaju nam; možemo i sami da pecamo.“

Oni stadoše da nas zadirkuju, ali daljina ih ubrzo prekide, a mi počesmo da hodamo stazom u tišini. Dok smo išli pitao sam se šta je spopalo Ikenu. Bilo je trenutaka kada nisam mogao da shvatim ni njegove postupke ni njegove odluke. Oslanjao sam se mahom na Obembea da mi pomogne da razjasnim stvari. Posle prošlonedeljnog susreta sa Abuluom, koji Solomon upravo beše pomenuo, Obembe mi je ispričao priču koju je držao odgovornom za naglu promenu u Ikeni. Upravo sam razmišljao o toj priči kada Bodža uzviknu: „Bože moj, Ikena, vidi, Mama Ijabo!“ On beše video našu komšinicu, koja je inače pešačila unaokolo i izvikujući prodavala kikiriki, kako sedi na klupi ispred crkve sa sveštenikom koji je malopre došao na reku. Dok je Bodža digao uzbunu, već je bilo kasno; žena nas je videla.

„Ah, ah, Ike“, doviknu nam ona dok smo prolazili, krotki kao zatvorenici. „Šta ste došli ovamo da radite?“

„Ništa!“; odgovori Ikena, ubrzavajući korak.

Ona već beše ustala, tigrica od žene, raširenih ruku kao da se sprema da skoči na nas.

„A to što ti je u ruci? Ikena, Ikena! Tebi se obraćam.“

Iz prkosa, Ikena potrča stazom, a mi se povedosmo za njegovim primerom. Zašli smo za kratku krivinu iza nekog imanja gde je grana jedne banane, koju je slomila oluja, stajala povijena poput tupe njuške morske svinje. Kada se nađosmo tamo, Ikena se okrenu ka nama i reče: „Jeste li videli? Jeste li videli do čega je dovela vaša glupost? Zar nisam rekao da treba da prestanemo da idemo na ovu glupavu reku, ali

niko od vas nije hteo da sluša?“ On stavi obe ruke na glavu: „Videćete da će nas sigurno otkucati mami. *Hoćete da se opkladimo?*“ On se pljesnu po čelu. „Hoćete?“

Niko mu nije odgovorio. „Vidite?“, reče on. „Sada su vam se otvorile oči, jelda? Sad *ima* da vidite.“

Te reči su mi damarale u ušima dok smo išli, utuvljavajući mi u glavu zebnju da će nas ona bez sumnje prijaviti majci. Žena je bila majčina prijateljica, udovica čiji je muž poginuo u Sijera Leoneu dok se borio u snagama Afričke unije. Ostavio joj je samo otpremninu, koju su prepolovili članovi njegove porodice, dva neuhranjena sina Ikeninih godina i obilje beskrajnih potreba koje su podsticale majku da se s vremena na vreme umeša. Mama Ijabo će sigurno, kako bi vratila uslugu, upozoriti majku da nas je zatekla kako se igramo na opasnoj reci. Strašno smo se bojali.

Sutradan posle škole nismo otišli na reku. Umesto toga sedeli smo u svojim sobama i čekali da se majka vrati. Solomon i ostali behu otišli u nadi da ćemo mi doći, ali čekali su izvesno vreme i kad su naslutili da nećemo, došli su da nas obiđu. Ikena ih je posavetovao, a poglavito Solomona, da je najbolje da i oni prestanu da pecaju. Ali kada Solomon odbi njegov savet, Ikena mu ponudi svoj štap za pecanje. Solomon mu se naruga i ode s držanjem nekoga ko je imun na sve opasnosti koje je Ikena nabrojao da vrebaju kao senke u blizini Omi-Ale. Ikena ih je gledao kako odlaze, vrteći glavom sa sažaljenjem prema tim dečacima koji kao da su bili rešeni da nastave tim putem osuđenim na propast.

Kada je majka došla kući tog popodneva, mnogo pre vremena kada obično zatvara radnju, odmah smo znali da nas je komšinica prijavila. Majka je bila duboko potresena što

ništa nije znala uprkos tome što živi u istoj kući s nama. Istina, mi smo toliko dugo tajili čime se bavimo i krili ribe i punoglavce ispod kreveta na sprat u Ikeninoj i Bodžinoj zajedničkoj sobi zato što nismo znali ništa o tajanstvenosti-ma koje okružuju Omi-Alu. Prikrivali smo miris vode pune paprati, pa čak i odurni miris ribe kada ugine, jer ribe koje smo hvatali uglavnom su bile sićušne, slabašne, i retko kada bi jedva preživjele duže od dana nakon hvatanja. Mada smo ih držali u vodi koju smo doneli s reke, ubrzo su crkavale u konzervama. Svakoga dana smo se vraćali iz škole i zaticali Ikeninu i Bodžinu sobu ispunjenu zadahom mrtvih riba i punoglavaca. Bacili bismo ih sve zajedno s konzervama na bunjište iza ograde našeg imanja, žalosni jer je prazne konzerve bilo teško nabaviti.

Tajili smo i brojne rane i povrede koje smo zadobijali u tim odlascima. Ikena i Bodža su se pobrinuli za to da nas majka ne otkrije. Ona se jednom obrušila na Ikenu što tuče Obembea nakon što ga je čuo kako peva ribarsku pesmu u kupatilu, a Obembe ga je brže-bolje zaštitio rekavši da ga je Ikena udario zato što mu je on kazao da je bandoglav, zasluživši time da Ikena iskali bes na njemu. Ali Ikena ga je udario zato što je smatrao da je budalasto da Obembe peva tu pesmu kod kuće kada je majka tu, izlažući se opasnosti da nas ona razotkrije. Tada ga je Ikena upozorio da, bude li još samo jednom počinio istu grešku, više nikada neće videti reku. Obembe je zaplakao upravo zbog te pretnje, a ne zbog slabašnog udarca. Čak i kada je, u drugoj nedelji naše pustolovine, Bodža zabio nožni palac u oštricu štipaljke jednog raka a sandala mu se natopila krvlju, slagali smo majku da se on povredio na fudbalskoj utakmici. A uistinu, Solomon je morao da mu izvlači rakovu štipaljku iz mesa dok su svima nama, osim Ikeni, rekli da ne gledamo. A Ikena, razljutivši se što Bodža tako obilno

krvari i od straha da bi mogao iskrvariti uprkos Solomonovim čvrstim garancijama da neće, razmrska raka na komadiće, proklevši ga hiljadu puta što je Bodži naneo tako tešku ozledu. Majku je bolelo što nam je pošlo za rukom da to tajimo tako dugo – preko šest nedelja, iako smo lagali da je samo tri – a da ona nije ni posumnjala da smo ribari.

Majka se te večeri šetkala po kući teškim korakom, povređena. Nije nam dala večeru.

„Ne zaslužujete da jedete ništa u ovoj kući“, reče ona dok je išla tamo-amo, od kuhinje do svoje sobe i nazad, nemirnih ruku i slomljena duha. „Idite nakljukajte se ribom koju ste ulovili na onoj opasnoj reci.“

Zatvorila je vrata kuhinje i zabravela ih katancem kako bi nas sprečila da uđemo da tražimo hranu kada ona ode da legne, ali bila je toliko usplahirena da je do kasno u noć razgovarala sama sa sobom, što je imala običaj kada se neko ogreši o nju. I svaka reč koja joj je te noći padala sa usana, svaki zvuk koji bi proizvela, prodirali su nam u glavu poput otrova.

„Reći ću Emeu šta ste uradili. Sigurna sam da će sve ostaviti i vratiti se ovamo ako to čuje. Poznajem ga, poznajem Emea. Vi-de-će-te.“ Ona pucnu prstima, a onda je začusmo kako duva nos u ivicu *rape*. „Mislite da bih prestala da postojim da vam se dogodilo nešto loše ili da se jedan od vas udavio u toj reci? Neću ja prestati da živim zato što ste vi odlučili da naudite sebi. Ne. *Anja nke na' akva nna ja emo, nke neleda ina nne ja nti, ugulu-oma nke ndagvurugvu ga'ghuputa ja, umu-ugo ga'eri kva ja* – Oko, koje se ruga ocu i neće da sluša matere, kljuvaće ga gavrani s potoka i jesti orlići.“*

* Stari zavet, Priče Solomonove, glava 30, stih 17, u prevodu Đure Daničića; Beograd, izdanje Britanskoga i inostranoga biblijskoga društva, 1952. (Prim. prev.)

Majka je okončala noć tim odlomkom iz Priča Solomovih – najstrašnijim koji sam znao iz čitave Biblije. Kada se sada osvrnem na to, jasno mi je da je on odisao osudom, sigurno zbog toga kako ga je navela, na igboanskom – prožimajući reči otrovima. Izuzev toga, majka je sve ostalo govorila na engleskom umesto na igboanskom, jeziku kojim su naši roditelji opštili s nama, dok smo mi među sobom govorili jorubanski, glavni jezik u Akureu. Engleski, mada službeni jezik u Nigeriji, bio je zvanični jezik kojim su ti se obraćali neznanci i oni s kojima nisi u rodu. Imao je moć da iskopa-va kratere između tebe i tvojih drugova i rođaka ako se neko od vas prebaci na njega. Stoga su naši roditelji jedva govorili engleski, osim u trenucima kao što je bio ovaj, kada su reči imale za cilj da nam izmaknu tlo ispod nogu. Naši roditelji su bili vični tome, i tako je majka uspela. Jer reči „udavio“, „sve“, „postojim“ i „opasnoj“ bile su teške, odmerene, bremenite i pune optužbe, i ostale su da nas muče do duboko u noć.